

شخصیت قرآنی امام صادق(ع)

نقیسه زروندی رحمانی *

جواد زروندی **

چکیده

بررسی و مذاقه در سیره و زندگی امامان(ع)، این نتیجه را به ذهن می‌رساند که قرآن و کلام وحی و ارتباط با خدا، سرتاسر زندگی، حالات، رفتار و منش آنها را احاطه نموده است. ائمه(ع) در شیوه زندگی خود به پیروان معارف ناب الهی این نکته را متذکر می‌شوند که قرآن کتابی فقط برای خواندن و حفظ نمودن نیست، بلکه آنچه که در نزد خداوند بسیار مهم می‌باشد، عمل و تمسک به قرآن در سرتاسر زندگی و لحظه به لحظه می‌باشد. ائمه(ع) خود قرآن ناطقند و تمام اعمال، معارف و رفتار آنها ریشه در قرآن دارد. امام صادق(ع) نیز معارف ناب اسلامی را با تبیین آیات نورانی قرآن کریم به مردم ارائه می‌کردند. ارتباط میان قرآن و امام صادق(ع) آن چنان عمیق است که جلوه آن در بسیاری از بیانات امام قابل مشاهده می‌باشد. در این مقاله بر آنیم که بخش‌های مختلفی از سخنان ایشان را که به توصیف قرآن پرداخته است، مورد بررسی قرار دهیم.

* دانشجوی رشته دکترای دین پژوهی .

** کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث .

کلید واژه ها: امام صادق (ع)، قرآن، اهل بیت (ع)، روایات

مقدمه

قرآن، کلام وحی الهی است که به مدت ۲۳ سال توسط امین وحی بر قلب مبارک پیامبر گرامی (ص) فرود آمده و ایشان از طریق تلاوت و قرائت، مردم را با آن آشنا ساخته اند.

قرآن، کتاب انسان سازی است. کتابی برای هدایت انسان به سوی سعادت و کمال و کتابی که انسان فرو رفته در ظلمت ها را به نور، هدایت می کند. قرآن بدون عترت و عترت بدون قرآن نمی تواند به غرض و فلسفه وجودی خود دست یازد. ارتباط میان عترت و قرآن دو سویه است. از طرفی قرآن اهل بیت (ع) را والاترین انسان ها معرفی می کند و از سویی آگاه ترین انسان ها به معارف و حقایق قرآن، اهل بیت (ع) می باشند.

از سوی دیگر، انتشار احکام الهی در بین مردم از طریق ائمه (ع) انجام شده است. اگرچه امام صادق (ع) و امام باقر (ع) سهم بیشتری در نشر و گسترش احکام الهی داشتند.^۱ شیخ مفید در کتاب ارشاد و ابن شهر آشوب در کتاب معالم العلماء و طبرسی در کتاب إعلام الوری و دیگران نوشته اند: تعداد اصحاب ثقه امام صادق (ع) که از آن حضرت روایت کرده اند، چهار هزار نفر بودند. بعضی تمامی اصحاب امام صادق (ع) را چهار هزار نفر می دانند. ۲.

محقق در اوائل کتاب «المعتبر» درباره امام جعفر صادق (ع) گفته است که نزدیک به چهار هزار نفر از رجال حدیث از حضرت صادق (ع) روایت کرده اند. گروه زیادی از فقهای فاضل و برجسته همچون زراره بن أعین و دو برادرش بکیر و حمران، جمیل بن دراج، محمد بن مسلم، یزید بن معاویه، هردو هشام، ابی بصیر، عبدالله، محمد و عمران حلبی، عبدالله بن سنان و ابی الصباح کنانی و دیگران از شاگردان برجسته آن حضرت بودند تا آن جایی که از پاسخ های ائمه (ع) به سؤالات مختلف، چهار صد کتاب گردآوری کرده و نامش را اصول أربعمائه گذاشتند.^۳ ائمه (ع) همواره مردم را به درک صحیح قرآن راهنمایی و مسائل و سؤالات آنها را با آیات قرآنی پاسخ می فرمودند، تا از این طریق روحیه قرآن گرایی را در میان آنها تقویت نماید. در سخنان امام صادق (ع) نیز جلوه های مختلفی از این کتاب آسمانی بیان گردیده است. در این مقاله سخنان این امام همام را درباره قرآن مورد بررسی قرار می دهیم.

میثاق پیامبران

امام صادق (ع) در تفسیر آیه کریمه: «وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ» (آل عمران، ۸۱/۳)؛ «به خاطر آورید هنگامی را که خداوند پیمان مؤکد از پیامبران گرفت». فرمودند: «مقصود از میثاق پیامبران این است که خداوند از ایشان پیمان گرفته تا به حضرت محمد (ص) ایمان بیاورند و حضرت علی (ع) را یاری کنند». و نیز فرمودند: «سوگند به خدا که چنین است زیرا خداوند تمامی پیامبران و فرستادگان خویش را از زمان حضرت آدم (ع) تا این زمان بار دیگر به دنیا باز می گرداند تا در رکاب حضرت علی (ع) بجنگند...»^۴.

در تفسیر قمی از حضرت صادق (ع) روایت شده است که فرمود: «تمامی پیامبرانی که از زمان حضرت آدم تا کنون از طرف خداوند مبعوث شده اند بار دیگر به دنیا باز می گردند و امیرمؤمنان علی (ع) را یاری می کنند و همین است تفسیر قول خداوند «لَتُؤْمِنَنَّ بِهِ» یعنی تا همه پیامبران به حضرت محمد (ص) ایمان بیاورند و علی (ع) را یاری کنند».^۵

یعقوب بن شعیب گوید: از حضرت صادق (ع) درباره تفسیر آیه کریم: «وَقُلْ اَعْمَلُوا قِسْرِي اللَّهُ عَمَلِكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ» [التوبة، ۱۰۵/۹]؛ «بگو عمل کنید. خداوند و فرستاده او و مؤمنان اعمال شما را می بیند». پرسیدم. حضرت فرمود: «مقصود از مؤمنون، ائمه (ع) هستند».^۶

صراط مستقیم

«وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ...» (الأنعام، ۱۵۳/۶)؛ «این راه مستقیم من است از آن پیروی کنید».

صدوق با سلسله سند از فضل بن عمرو روایت کرده است که فضل گفت: از حضرت صادق (ع) درباره صراط پرسیدم؟ حضرت فرمودند: «صراط راه رسیدن به معرفت خداوند است و دو صراط وجود دارد: صراط در دنیا و صراط در آخرت. اما صراط دنیا، امامی است که اطاعتش بر مردم واجب است و هرکس در دنیا امام خویش را شناخت و از راه او پیروی کرد، از صراط که پل جهنم در آخرت است، عبور خواهد کرد و هرکس در دنیا امام خود را شناخت، قدمش بر صراط آخرت لرزان می شود و در دوزخ خواهد افتاد».^۷

مقصود از نور

حضرت صادق (ع) درباره آیه کریمه: «الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ

مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَا مَرْهُمُ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ... وَاتَّبِعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (الاعراف، ۱۵۷/۷)؛ «آنان که پیروی می کنند از رسول و پیغمبرانی که در تورات و انجیلی که در دست آنهاست نگاهشته می یابند، آنها را امر به نیکویی و نهی از زشتی خواهد کرد و بر آنان هر طعام پاکیزه و مطبوع را حلال و هر پلید منفور را حرام می گرداند... و نوری را که به او نازل شد پیروی نمودند. آن گروه به حقیقت رستگاران عالمند». فرمودند: «مقصود از نور در این آیه امیر مؤمنان علی (ع) و امامان (ع) هستند».^۸

عبدالله بن سنان گوید: از حضرت صادق (ع) درباره آیه ۵۵ سوره نور پرسیدم. حضرت فرمودند: مقصود از آیه، ما ائمه هستیم».^۹

گواه خداوند

سماعة گوید: حضرت صادق (ع) درباره تفسیر آیه: «فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا» (النساء، ۴۱/۴)؛ «حال آنها چگونه است آن روز که برای هر امتی گواهی بر اعمالشان می طلبیم و تو را گواه اینها قرار خواهیم داد». فرمودند: «این آیه فقط در شأن امت محمد (ص) نازل شده است و در هر قرنی امامی از ما اهل بیت (ع) گواه خداوند بر مردم می باشد و حضرت محمد (ص) گواه خداوند بر ماست».^{۱۰}

محاسبه اعمال شیعیان

قیصه گوید: حضرت صادق (ع) درباره آیه کریمه: «إِنَّا إِلَيْنَا يَا بَهُمْ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ» (الغاشية، ۲۵-۲۶)؛ فرمودند: «این آیه در شأن ما نازل شده است». عرض کردم من از شما درباره تفسیر این آیه پرسیدم. حضرت فرمود: «بلی؛ ای قیصه آن گاه که روز قیامت فرا رسد، خداوند محاسبه اعمال شیعیان ما را به ما واگذار می کند، پس آنچه بین بندگان و خداوند از حق الله است حضرت محمد (ص) آن را از جانب خداوند می بخشد و آنچه بین مردم و بین شیعیان از حق الناس است، حضرت محمد (ص) از طرف ایشان آن را ادا می کند و آنچه بین ما و شیعیان ما از حق الولاية است ما آن را برایشان می بخشیم تا شیعیان ما بدون محاسبه وارد بهشت شوند».^{۱۱}

اخلاص در عمل

حضرت صادق (ع) در تفسیر آیه: «لِيَلْبُوكُمُ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا...» (الملك، ۲/۶۷)؛ «که شما

بندگان را بیازماید تا کدام نیکوکارتر است» فرمودند: «مقصود این نیست که کدام یک از شما بیشتر کار کرده اید؛ بلکه مقصود این است که کدام یک کار بهتر و صحیح تر انجام داده اید. میزان خوبی و درستی کار به ترس از خداوند و نیت درست و خالص است». سپس فرمودند: «ادامه دادن به عمل و خلوص نیت در آن مشکل تر از خود عمل است و عمل خالص، عملی است که پس از انجام آن انتظار نداشته باشی کسی جز خداوند تو را بستاید». ۱۲

أئمة (ع) نشانه های خداوند در زمین

از داود جصاص روایت شده است که گفت: از حضرت صادق (ع) شنیدم که در تفسیر آیه: «وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ» (النحل، ۱۶/۱۶)؛ «و نیز علاماتی قرار داد و شب هنگام آنها به وسیله ستارگان هدایت می شوند». می فرمودند: «مقصود از نجم - ستاره - رسول الله (ص) است و از علامات - نشانه ها - ، أئمة (ع) هستند». ۱۳

در کتاب کافی از صالح بن سهل همدانی روایت شده است که گفت: حضرت صادق (ع) در تفسیر آیه ۳۵ از سوره نور فرمودند: «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِ كَمِشْكَاه» مقصود از مشكوة: حضرت فاطمه (س) است و «فِيهَا مِصْبَاحٌ» مقصود از مصباح، امام حسن (ع) است. «الْمِصْبَاحُ» مقصود امام حسین (ع) است.

«فِي رُجَاةِ الرُّجَاةِ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دَرِيٌّ» یعنی: حضرت فاطمه (س) در میان زنان جهان همچون ستاره فروزان در میان ستارگان است.

«يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ»: مقصود از شجره مبارکه، حضرت ابراهیم (ع) است.

«رَيْتُونَةٌ لَا شَرْقِيَّةٌ وَلَا غَرْبِيَّةٌ»: یعنی: نه یهودی و نه نصرانی است.

«يَكَادُ رَيْتُهَا يُضِيءُ»: یعنی: نزدیک است که علم و دانش از آن جریان پیدا کند.

«وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ»: یعنی امامی پس از امام دیگر می آید.

«يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ» یعنی: خداوند هرکس را که بخواهد، به واسطه امامان

معصوم (ع) هدایت می کند.

«وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ»: و خداوند این چنین برای مردم مثال می زند». ۱۴

و از ابی ولاد روایت شده است که گفت: از حضرت صادق (ع) درباره آیه: «الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ...» (البقرة، ۱۲۱/۲)؛ «کسانی که کتاب آسمانی به ایشان داده ایم و آن را از روی دقت می خوانند، اینان به پیامبر ایمان می آورند». پرسیدم؟ حضرت

فرمودند: «مقصود از آن اشخاص، ائمه (ع) هستند». ۱۵

قائل به تفویض

زراره گوید: به حضرت صادق (ع) عرض کردم مردی از فرزندان عبداللّه بن سبا قائل به تفویض است. حضرت فرمودند: «تفویض چیست؟» عرض کردم: وی می گوید: خداوند متعال حضرت محمد (ص) و علی (ع) را آفرید و سپس امر آفرینش را به ایشان واگذار کرد و از آن پس ایشان خلق کردند و روزی دادند و زنده کردند و میرانند. حضرت فرمودند: «آن دشمن خدا دروغ می گوید وقتی به سوی او برگشتی این آیه قرآن را که در سوره رعد است بر او بخوان: «أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهُ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ» [الرعد، ۱۳/ ۱۶]؛ آیا آنها شریکانی برای خداوند قرار دادند به سبب آن که آنان همانند خدا آفرینش داشتند و این آفرینش ها بر آنان مشتبه شد؟ بگو خدا خالق همه چیز است و خدای یکتایی است که همه عالم مقهور اراده اوست». سپس به سوی آن مرد بازگشتم و این پاسخ امام را به او گفتم و او چنان با این دلیل محکوم شد که گویا گنگ و لال شده است. ۱۶

سلطنت عظیم

زید شحام گوید: از امام صادق (ع) درباره تفسیر آیه: «هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ» (ص، ۳۹/۳۸)؛ پرسیدم؟ حضرت فرمودند: «این آیه درباره حضرت سلیمان (ع) است که خداوند سلطنت عظیمی به او بخشید و این آیه درباره حضرت رسول (ص) نیز صدق می کند و حضرت محمد (ص) می تواند به هرکس آنچه می خواهد ببخشد و به هرکس نمی خواهد نبخشد. آنچه خداوند به حضرت محمد (ص) بخشید از آنچه به حضرت سلیمان (ع) بخشید برتر و بهتر بود زیرا خداوند درباره پیامبر اسلام (ص) فرمودند: «مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» [الحشر، ۵۹/۷]. ۱۷

خشم خداوند

حمزه بن بزيع گوید: حضرت صادق (ع) درباره تفسیر این آیه: «فَلَمَّا آسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ...» (الزخرف، ۴۳/۵۵)؛ «اما هنگامی که ما را به خشم آوردند، از آنها انتقام گرفتیم». فرمودند: «خداوند متعال آن چنان که ما مخلوقات خشمگین می شویم، خشمگین نمی شود» - زیرا جسم نیست - بلکه خداوند اولیایی را از جانب خود، خلق کرد که ایشان خشنود و ناخشنود می شوند و همچون

دیگر آفریده‌ها مخلوق هستند، خداوند خشنودی ایشان را خشنودی خود و خشم ایشان را خشم خود قرار داده است زیرا خداوند ایشان را از طرف خود، داعی و راهنمای مردم قرار داده است و برای همین است که خشم ایشان، خشم خداوند است و آن طور نیست که خداوند هم مثل مردم خشنود و ناخشنود شود. خداوند فرماید: هرکس به ولی من اهانت کند، گویا مرا به جنگ با خود فراخوانده است و نیز در قرآن فرماید: «مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ» [النساء، ۴/۸۰]؛ «هرکس از پیامبر (ص) اطاعت کند از خداوند اطاعت کرده است». و نیز فرمودند: «إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ» [الفتح، ۴۸/۱۰].

حضرت صادق (ع) و حضرت باقر (ع) فرمودند: سوگند به خدا که ما شیعیان گناهکار را شفاعت می‌کنیم تا دشمنانمان بگویند: «فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ * وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ» [الشعراء، ۲۶/۱۰۰-۱۰۱]؛ «افسوس که امروز شفاعت کنندگانی برای ما وجود ندارند و نه دوست گرم و پر محبتی».^{۱۸}

آیه امانت

«إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا» [النساء، ۴/۵۸]؛ «خداوند به شما فرمان می‌دهد که امانت‌ها را به صاحبان آن برسانید». حضرت صادق (ع) فرمودند: «مقصود از آیه امانت، ما ائمه هستیم به این معنا که امام اول، آنچه از کتاب و علم و سلاح که نزد اوست به امام پس از خود می‌سپارد».^{۱۹}

جامع علم پیامبران

از زیات روایت شده که گفت: حضرت صادق (ع) به من فرمودند: «شیعیان درباره حضرت موسی (ع) و عیسی (ع) و امیرمؤمنان (ع) چه فکر می‌کنند؟». عرض کردم: فکر می‌کنند که حضرت موسی (ع) و عیسی (ع) از علی (ع) برتر هستند. فرمودند: «آیا قبول دارند که امیر المؤمنین (ع) آنچه را که رسول خدا (ص) می‌دانست فرا گرفته و به آنها آگاهی دارد؟». عرض کردم: بلی؛ ولی آنها هیچ کسی را از پیامبران اولوالعزم برتر نمی‌دانند. حضرت فرمودند: «پس در جواب ایشان به قرآن استدلال کن». عرض کردم به کدام آیه قرآن استدلال کنم؟ فرمودند: «خداوند درباره موسی (ع) فرمود: «وَكُتِبْنَا لَهُ فِي الْأَنْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةٌ وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ» [الاعراف، ۷/۱۴۵]؛ «برای تو در الواح اندرزی از هر موضوعی نوشتیم». و درباره حضرت عیسی (ع) فرمود: «وَلَا يَبِينُ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ» [الزخرف، ۴۳/۶۳]؛ «و بعضی احکامی که در آن اختلاف می‌کنید از تورات بیان سازم». و خداوند درباره حضرت محمد (ص) فرمود: «وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَؤُلَاءِ شَهِيدًا»

[النساء، ۴/۴۱]؛ «حال آنها چگونه است آن روز که برای هر امتی گواهی بر اعمالشان می طلبیم و تورا گواه اینها قرار خواهیم داد».

از ابی بصیر روایت شده است که گفت: حضرت صادق (ع) به من فرمودند: «ای ابا محمد همانا خداوند متعال تمام آنچه را که به دیگر پیامبران (ع) بخشید به حضرت محمد (ص) نیز بخشید و در نزد ماست صحفی که خداوند فرمود: «صُحُفِ اِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى» [الاعلی، ۸۷/۱۹]؛ این گفتار به خصوص در صحف ابراهیم و تورات موسی بیان شده است». عرض کردم: فدایت شوم آیا مقصود صحفی است که در الواح نوشته شده بود؟ فرمودند: «بلی». ۲۰

اهل علم

از عبدالله بن سنان روایت شده است که گفت: از حضرت صادق (ع) درباره قول خداوند: «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ ...» [الانبیاء، ۲۱/۱۰۵]؛ «ما بعد از ذکر در زبور داود نوشتیم که البته بندگان صالح من وارث حکومت زمین خواهند شد». پرسیدم که مقصود از زبور در این آیه چیست؟ حضرت فرمودند: «ذکر، در نزد خداست و زبور، کتابی است که بر حضرت داود (ع) نازل شد و هر کتابی که از طرف خداوند نازل شده در نزد اهل علم است و ما اهل علم هستیم». ۲۱

ابی حمزه گوید: از حضرت صادق (ع) درباره علم ائمه (ع) پرسیدم که آیا علم شما ائمه همچون علمی است که یک دانشمند از دیگران می آموزد و یا این که کتابی در نزد شماست و شما آن را می خوانید و از آن علم می آموزید؟ حضرت فرمودند: «علم ما از این هم مهمتر و عظیم تر است، آیا نشنیده ای قول خداوند را که فرمود: «كَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ» [الشوری، ۴۲/۵۲]». سپس حضرت فرمودند: «دوستان شما در این باره چه می گویند؟ آیا به این مسأله توجه کرده اند که پیامبر (ص) در حالی بود که نمی دانست قرآن و ایمان چیست؟». عرض کردم فدایت شوم نمی دانم ایشان چه می گویند. حضرت فرمودند: «بلی؛ پیامبر در حالی بود که نمی دانست کتاب و ایمان چیست تا این که خداوند روح را که در قرآن از آن یاد شده است بر آن حضرت فرستاد و چون آن را بر حضرت فرستاد، حضرت به وسیله آن، علم و فهم آموخت و آن روح چیزی است که خداوند آن را به هر کس که بخواهد می بخشد و چون آن روح بر بنده ای بخشیده شد به او فهم و درک می آموزد». ۲۲

تبیان

از حرث بن مغیره و عبد الأعلى و ابی عبیده و عبدالله بن بشیر خثعمی روایت شده است که

گفتند: از حضرت صادق (ع) شنیدیم که می فرمودند: «من به آنچه در آسمان ها و زمین و آنچه در بهشت و جهنم است، آگاهم و نیز علم وقایع گذشته و آینده نزد من است.» سپس حضرت اندکی سکوت کرد و چون فهمید که درک این سخن بر شنوندگان گران آمد، فرمودند: «این علم را من از قرآن دریافتم آن جا که خداوند می فرماید: «تَبَيَّنَّا لَكُلِّ شَيْءٍ» [النحل، ۱۶/ ۸۹]؛ ما این کتاب آسمانی را بر تو نازل کردیم که بیانگر همه چیز است». ۲۳

پیراهن یوسف (ع)

از مفضل روایت شده است که گفت حضرت صادق (ع) به من فرمودند: «آیا می دانی که پیراهن یوسف (ع) چه بود؟» عرض کردم: نه. فرمودند: «هنگامی که آتش برافروخته شد و می خواستند حضرت ابراهیم (ع) را در آن بیفکنند جبرئیل لباسی از لباس های بهشتی را برای آن حضرت آورد و آن را به تن حضرت پوشاند و لذا گرما و سرما به وی ضرری نمی رساند و چون نزدیک فوت حضرت ابراهیم (ع) شد آن لباس را در حرزی قرار داده و برگردن حضرت اسحاق (ع) آویخت. حضرت اسحاق (ع) آن را بر گردن حضرت یعقوب (ع) آویخت و چون حضرت یوسف (ع) به دنیا آمد، حضرت یعقوب (ع) آن را بر بازوی یوسف (ع) بست و همچنان بر بازوی آن حضرت بود تا پس از حوادثی که بر حضرت یوسف گذشت، در مصر حضرت یوسف آن پیراهن را از حرز درآورد و حضرت یعقوب (ع) بویش را دریافت و لذا فرمود: «نَبِيٌّ لَا جِدُّ رِيحِ يَوْسُفَ لَوْلَا أَنْ تُفْتَدُونَ» [یوسف، ۱۲/ ۹۴]؛ «پدرشان یعقوب گفت: اگر مرا تخطئه نکنید من بوی یوسف را احساس می کنم». و این همان پیراهنی بود که خداوند آن را از بهشت فرستاد». عرض کردم فدایت شوم آن پیراهن به چه کسی واگذار شده است. فرمودند: «به اهلش». سپس حضرت فرمود: «هر پیامبری آنچه از علم و غیر علم، ارث برده، سرانجام همه آن چیزها به اهل بیت حضرت محمد (ص) واگذار شده است». ۲۴

أهل الذكر

از عبدالرحمن بن کثیر روایت شده است که گفت: از حضرت صادق (ع) درباره این آیه: «فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ» [النحل، ۴۳/ ۶۶]؛ «اگر نمی دانید از اهل الذکر سؤال کنید»، پرسیدم؟ حضرت فرمودند: «مقصود از ذکر در این آیه حضرت محمد (ص) است و ما ائمه، اهل بیت او هستیم که خداوند مردم را به سؤال از ما امر فرموده است». و نیز درباره این آیه «وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ» [الزخرف، ۴۳/ ۴۴]؛ و این مایه یادآوری تو و قوم تو است و به زودی سؤال خواهید شد»، پرسیدم. فرمودند: «مقصود از ذکر، ما ائمه هستیم و ما

أهل الذكر هستیم و مائیم که مردم از ما سؤال می کنند». ۲۵.

از ابی الصباح کنانی، روایت شده است که حضرت صادق (ع) فرمودند: «ما قومی هستیم که خداوند اطاعت از ما را بر مردم واجب کرده است و انفال و اموال ارزنده مال ماست. ما راسخان در علم هستیم و ما کسانی هستیم که مورد حسادت واقع شدیم که قرآن در این باره می گوید: «أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ...» [النساء، ۴/۵۴]. ۲۶

در کتاب کافی از فضل روایت شده است که گفت: از حضرت صادق (ع) درباره قول خداوند: «وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ» (الرعد، ۱۳/۷)، پرسیدم. حضرت فرمود: «هر امامی هدایت کننده مردم و قومی است که در بین ایشان زندگی می کند». ۲۷

از ابی بصیر روایت شده است که گفت: از حضرت صادق (ع) درباره تفسیر آیه: «إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ» (الرعد، ۱۳/۷)؛ «تنها وظیفه تو اندرز و ترسانیدن خلق است و هر قومی را از طرف خدا راهنمایی است». پرسیدم؟ حضرت فرمودند: «حضرت رسول (ص) بیم دهنده است و علی (ع) هدایت کننده است». سپس فرمودند: «ای ابا محمد آیا امروز هدایت کننده ای است؟». عرض کردم: آری فدایت شوم در همه زمان ها امامانی از شما اهل بیت (ع) هستند که هدایت کننده هستند و اکنون آن مقام به شما رسیده است. حضرت فرمود: «خدا تو را رحمت کند ای ابا محمد، اگر آیتی از آیات الهی بر شخص دیگری نازل می شد پس از درگذشت آن شخص، آن وحی الهی نیز از بین می رفت ولی حضرت رسول (ص) زنده است زیرا بازماندگان و جانشینانش زنده هستند و رسالت آن حضرت را ادامه می دهند. همان طور که رسالت آن حضرت (ص) در دعوت پیامبران و اوصیای پیشین نیز جریان داشت». ۲۸

حضرت صادق (ع) فرمودند: «همه چیزها دارای پایانی هستند جز ذکر خداوند که برای آن پایانی نیست». سپس فرمودند: «پدرم ذکر بسیار می گفت و هر زمان که با او راه می رفتم و یا با او غذا می خوردم ذکر خدا بر لب داشت. هنگامی که با مردم سخن از غیر ذکر خدا می گفت می دیدم که زبانش به سقف دهان چسبیده و می گوید: لا اله الا الله». ۲۹

معرفت الهی

در کتاب کافی از حضرت صادق (ع) روایت شده است که فرمودند: «شما شایسته و صالح نمی شوید تا این که معرفت پیدا کنید و معرفت پیدا نمی کنید مگر این که راستگو باشید و راستگو نمی شوید مگر این که تسلیم اوامر الهی باشید. چهار عامل [توبه، ایمان، عمل صالح، هدایت] موجب رستگاری مؤمنان است. هرکس به سه عامل اول دست یابد ولی از عامل چهارم غافل

باشد به گمراهی هولناکی دچار شده است. همانا خداوند متعال جز عمل صالح و وفای به شروط و پیمان‌ها را نمی‌پذیرد. پس هرکس برای رضای خدا به شرطش عمل کند و آنچه را در پیمانش متعهد شده است، انجام دهد، خداوند را از خود خشنود ساخته است و خداوند آنچه را به او وعده داده است، به طور کامل به او می‌بخشد. همانا خداوند راه‌های هدایت و رستگاری را به مردم نشان داده و چراغ هدایت را فراراه ایشان برافروخته و روش زندگی را به ایشان آموخته است. آن‌جا که می‌فرماید: «وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ» [طه، ۸۲/۲۰]؛ «من کسانی را که توبه کنند و ایمان آورند و عمل صالح انجام دهند و سپس هدایت شوند، می‌آمرزم». و نیز فرموده است: «إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ» [المائدة، ۲۷/۵]؛ «خداوند تنها از پرهیزکاران می‌پذیرد». پس آن‌کس که در انجام فرامین الهی، تقوای خداوند را پیشه کند، با حالت ایمان به آنچه حضرت محمد (ص) آورده است، خدا را ملاقات خواهد کرد. چقدر دور از حقیقت بودند قومی که پیش از آن‌که رستگار شوند، مردند ولی گمان کردند که ایمان آورده‌اند در حالی که ندانسته به خداوند شرک ورزیده بودند. همانا آن‌کس که از راه ورودی خانه، وارد شود، هدایت می‌یابد و هرکس از در دیگری وارد شود گمراه می‌شود و از آن‌جا که خداوند فرمانبرداری از ولی امر را به اطاعت رسول (ص) و اطاعت از حضرت رسول (ص) را به اطاعت از خود متصل و وابسته می‌داند، پس آن‌کس که از فرمان ولی امرش سرپیچی کند خدا و رسولش را اطاعت نکرده است. اطاعت به معنای اقرار و اعتراف به آن چیزی است که از طرف خداوند برای هدایت مردم فرستاده شده است. «خُدُّوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ...» [الأعراف، ۳۱/۷]؛ «ای فرزندان آدم زینت خود را به هنگام رفتن به مسجد با خود بردارید».

و جستجو کنید خانه‌هایی را که: «أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ...» [النور، ۳۶/۲۴]؛ «در خانه‌هایی که خدا رخصت داده است که آن‌جا رفعت یابد و در آن ذکر نام خدا شود».

زیرا خداوند امان را به شما چنین معرفی کرده است: «رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ» [النور، ۳۷/۲۴]؛ «مردانی که نه تجارت و نه معامله، آنها را از یاد خدا و برپا داشتن نماز و ادای زکات غافل نمی‌کند و از روزی می‌ترسند که دلها و دیده‌ها در آن روز حیران و مضطرب است».

همانا خداوند برای امر خویش پیامبران را برگزید و برای ایشان پیروانی را برگزید تا ایشان را در بیم و اندرز دادن تصدیق کنند. لذا فرموده‌اند: «وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ» [فاطر، ۳۵/۲۴]؛ «و هیچ امتی نبوده جز آن‌که در میانشان ترساننده‌ای بوده است».

کسی که نادان است سرگردان خواهد بود و کسی که آگاهی و بصیرت پیدا کند، رستگار خواهد شد. همانا خداند متعال فرموده اند: «فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبَ الَّتِي فِي الصُّدُورِ» [الحج، ۲۲/۴۶]؛ «که این کافران را چشم سرگرچه کور نیست لکن چشم باطن و دیده دلها کور است». چگونه رستگار می شود کسی که بصیرت ندارد و چگونه بصیرت دارد کسی که دیندار نیست. از رسول خدا (ص) و اهل بیتش پیروی کنید و به آنچه از طرف خداوند نازل شده است، اعتراف و اقرار کنید. از نشانه‌ها و آثار هدایت پیروی کنید. زیرا ائمه (ع) نشانه‌های امامت و تقوا هستند و بدانید اگر کسی حضرت عیسی (ع) را انکار کند ولی دیگر پیامبران را قبول داشته باشد، مؤمن نیست. به وسیله چراغ‌های روشنگر، راه را بسپمایید و از پشت پرده‌ها آثار هدایت را جستجو کنید تا دین خود را کامل کنید و به خداوند که پروردگار شماست ایمان بیاورید». ۳۰

برترین نعمت‌ها

از حضرت صادق (ع) روایت شده است که ایشان از ابو حنیفه سؤال کردند که: «به نظر تو مقصود از نعیم در آیه: «ثُمَّ لَتَسْأَلَنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ» [التكاثر، ۱۰۲/۸]؛ «آن گاه شما را از نعمت‌های در آن جا باز می پرسند» چیست؟» عرض کرد: منظور غذای خوراکی و آب گواراست. حضرت فرمود: «اگر در روز قیامت در برابر خداوند بایستی و خداوند از تو درباره آنچه خورده و آشامیده ای بپرسد، ایستادنت به درازا می کشد». عرض کرد فدایت شوم پس منظور از نعیم در این آیه چیست؟ حضرت فرمود: «منظور از نعیم، ما خاندان رسول خدا (ص) هستیم که خداوند به وسیله وجود ما به بندگان نعمت بخشیده و به سبب وجود ما بین آنها همبستگی ایجاد و قلب‌هایشان را به هم نزدیک کرده است. در حالی که از پیش با هم اختلاف داشتند و دشمن یکدیگر بودند و به وسیله ما خداوند بندگان را هدایت می کند و این نعمت، نعمتی است که از بین نمی رود. خداوند در قیامت از بندگان درباره نعمت وجود پیامبر (ص) و خاندان آن حضرت خواهد پرسید». ۳۱

از عبدالرحمان بن کثیر روایت شد که گفت: از حضرت صادق (ع) درباره آیه: «الَّذِينَ بَدَلُوا نِعْمَةَ اللَّهِ كُفْرًا» [ابراهیم، ۱۴/۲۸] پرسیدم؟ حضرت فرمودند: «منظور از کسانی که نعمت خداوند را کفران کردند، قریش و تمامی کسانی هستند که با رسول خدا (ص) به دشمنی و جنگ برخاستند و خلافت جانشین وی را انکار کردند». ۳۲

از ابو یوسف بزاز نیز روایت شده است که گفت: حضرت صادق (ع) آیه: «فَادْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ» [الاعراف، ۷/۷۴]؛ «به یاد بیاورید نعمت‌های خداوند را». را تلاوت کرد و به من فرمود: «آیا می دانی مقصود از «آلَاء الله» در این آیه چیست؟». عرض کردم: نه. فرمودند: «مقصود از «آلَاء

اللَّهُ «نعمتی است که برترین نعمت‌های خداوند است و آن ولایت ما اهل بیت (ع) است». ۳۳

جانشین خداوند در روی زمین

از اَبان روایت شده که حضرت صادق (ع) فرمود: «در روز قیامت منادی از عرش ندا می‌کند: کجاست جانشین خداوند در روی زمین؟ پس حضرت داود (ع) بر می‌خیزد. از جانب خدا ندا می‌آید که تو را نخواستیم گرچه جانشین خداوند در زمین بوده‌ای. سپس دوباره ندا می‌آید که کجاست جانشین خدا در روی زمین؟ و امیرمؤمنان علی (ع) به پا می‌خیزد. از جانب خدا ندا می‌آید که ای مخلوقات این علی بن ابی طالب است که جانشین خدا در روی زمین است و گواه خداوند بر بندگانش می‌باشد.

هرکس در دنیا به ریسمان ولایت وی چنگ زده است اکنون نیز در کنار او باشد و از نور او نورانی شود و تا رسیدن به درجات بالای بهشت از او پیروی کند. حضرت فرمود: در این هنگام مردمی که در دنیا پیرو علی (ع) بوده‌اند به دنبال آن حضرت به بهشت وارد می‌شوند و سپس از جانب خدا ندا می‌آید که آگاه باشید هرکس در دنیا از هر امامی پیروی می‌کرده اکنون نیز باید در شمار پیروان او درآید و دنباله‌رو او باشد. در این هنگام این آیه معنا پیدا می‌کند که: «إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوْا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ» (البقرة، ۲/۱۶۶)؛ «در آن هنگام، رهبران و معبودان انسانی و شیطانی از پیروان خود بیزاری می‌جویند و کیفر خدا را مشاهده می‌کنند و دستشان از همه جا کوتاه می‌شود». ۳۴

علم الكتاب

از سدیر نقل شده که گفت: حضرت صادق (ع) به من فرمودند: «ای سدیر آیا قرآن خوانده‌ای؟» عرض کردم: بلی. فرمودند: «آیا در هنگام تلاوت قرآن این آیه را خوانده‌ای که خداوند می‌فرماید: «قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ؟» [النمل، ۲۷/۴۰]. عرض کردم: بلی فدایت شوم آن را خوانده‌ام. فرمودند: «آیا می‌دانی چه کسی گوینده این کلام بود و چقدر از علم کتاب را دارا بوده است؟» عرض کردم: خیر؛ مرا از آن آگاه کن. حضرت فرمودند: «علم وی [آصف بن برخیا] به اندازه قطره‌ای از آب دریا بوده است و علم چندانی نبوده است». عرض کردم: فدایت شوم چه علم اندکی نزد او بوده است. سپس حضرت فرمودند: «ای سدیر آیا در قرآن این آیه را نیز خوانده‌ای که خداوند فرمود: «قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ» [الرعد، ۱۳/۴۳]؛ «آنها که کافر شدند می‌گویند تو پیامبر نیستی بگو کافی است که

خداوند و کسانی که علم کتاب نزد آنهاست، گواه بین من و شما باشند». عرض کردم: بلی فدایت شویم آن را خوانده ام. سپس حضرت فرمودند: «آیا کسی که دارای تمامی علم کتاب است بهتر می فهمد یا کسی که بعضی از علم کتاب را داراست؟» عرض کردم: البته کسی که تمامی علم کتاب را داراست بهتر می فهمد. سپس حضرت با دست به سینه اش اشاره کردند و فرمودند: «سوگند به خداوند که تمامی علم کتاب نزد ماست. سوگند به خدا که تمامی آن نزد ماست». ۳۵

در روایت دیگری از حضرت صادق (ع) بیان شده است که برای تفسیر این آیه: «قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ» (النمل، ۲۷/۴۱)؛ «کسی که دانشی از کتاب آسمانی داشت گفت: من آن را پیش از آن که چشم بر هم زنی نزد تو خواهم آورد». حضرت صادق (ع) انگشتانش را باز کرده و بر سینه گذاشت سپس فرمود: «سوگند به خدا تمامی علم کتاب [قرآن] نزد ماست». ۳۶

راسخان در علم

برید بن معاویه از امام باقر (ع) یا امام صادق (ع) روایت کرده است که حضرت در تفسیر قول خدای تعالی، «وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ» (آل عمران، ۷/۳)؛ «در حالی که تفسیر آن را جز خداوند و راسخان در علم نمی دانند». فرمودند: «رسول خدا (ص) در رأس راسخان در علم قرار دارد. زیرا خداوند تمامی آنچه را که بر حضرت رسول (ص) فرو فرستاد اعم از تنزیل و تأویل، به وی آموخت و خداوند چیزی را فرو نفرستاد که حضرت رسول (ص) تأویلش را نداند و همچنین جانشینان آن حضرت تمامی تفسیر و تأویل امور را می دانند». تا آن جا که حضرت فرمودند: «قرآن دارای عام و خاص و محکم و متشابه و ناسخ و منسوخ می باشد که راسخان در علم به آنها آگاهند». ۳۷

أبی بصیر نیز گوید که حضرت صادق (ع) فرمودند: «ما راسخان در علم هستیم و به تأویل قرآن آگاهیم». ۳۸

در روایت دیگری از حضرت صادق (ع) بیان شده که فرمودند: «ما قومی هستیم که خداوند عزوجل فرمانبرداری از ما را واجب کرده است و انفال و اموال پاکیزه از ماست و ما از راسخان در علم هستیم. ما اهل بیت (ع) کسانی هستیم که مردم به ما حسادت می ورزند و خداوند در این باره می فرماید: «أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ» (النساء، ۵۴/۴)؛ «یا این که به مردم در برابر آنچه خدا از فضلش به ایشان بخشید، حسد می ورزند». ۳۹

ولایت اهل بیت

از حسین بن ابی العلاء روایت شده است که گفت: به حضرت صادق (ع) عرض کردم مقصود از این که ما درباره جانشینان پیامبر (ص) می‌گوییم اطاعتشان بر ما واجب است، چیست؟ حضرت فرمودند: «ایشان کسانی هستند که خداوند درباره ایشان فرموده است: «أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ» [النساء، ۴/۵۹]؛ «ای کسانی که ایمان آوردید، اطاعت کنید خدا را و اطاعت کنید پیامبر خدا و صاحبان امر را» و ایشانند کسانی که خداوند فرموده است: «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا» [المائدة، ۵/۵۵]؛ «سرپرست و رهبر شما تنها خداوند است و پیامبر او و آنها که ایمان آورده‌اند». ۴۰

آگاهی از قرآن

از مسعدة بن صدقة روایت شده است که حضرت صادق (ع) از حضرت علی (ع) روایت می‌کرد که آن حضرت فرمودند: «ای مردم خداوند متعال برای شما پیامبر اکرم (ص) را مبعوث کرد و قرآن را به حق بر او فرستاد...» تا این که فرمودند: «پس از قرآن، کسب علم کنید. گرچه شما از بطون قرآن آگاه نخواهید شد ولی من شما را آگاه می‌کنم که در قرآن، علم وقایع گذشته و آینده تا روز قیامت و حکم آنچه اکنون درباره آن اختلاف دارید و آنچه در آینده بر سر آن اختلاف خواهید داشت، بیان شده است و اگر از من درباره قرآن سؤال کنید آن را به شما می‌آموزم. ۴۱ و از گذشته و آینده و آنچه موجب رفع اختلافات شماست، بیان شده است و ما اهل بیت به آن آگاهیم». ۴۲

پرسش درباره روح

ابی بصیر گوید: از حضرت صادق (ع) درباره قول خداوند متعال: «وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي...» [الاسراء، ۱۷/۸۵]؛ «از تو درباره روح سؤال می‌کنند، بگو روح از فرمان پروردگار من است». پرسیدم؟ حضرت فرمودند: «روح مخلوقی است بزرگتر از جبرئیل و میکائیل که با حضرت رسول (ص) و امامان (ع) همراه بوده و از ملکوت به زمین فرود آمده است». ۴۳

از أسباط بن سالم روایت شده است که گفت: در مجلسی که من حاضر بودم مردی از اهل هیت از امام (ع) درباره قول خداوند: «وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا» [الشوری، ۴۲/۵۲]؛ پرسید، حضرت فرمودند: «از زمانی که خداوند آن روح را بر محمد (ص) فرستاده است، هنوز به آسمان صعود نکرده است و اکنون در میان ما اهل بیت می‌باشد». ۴۴

در کتاب اصول کافی در حدیث صحیح از ابی بصیر روایت شده است که گفت: از حضرت

صادق (ع) درباره قول خدای متعال: «وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ...» [الشورى، ۵۲/۴۲]؛ «همان گونه که بر پیامبران پیشین وحی فرستادیم بر تو نیز روحی را به فرمان خود وحی کردیم و تو پیش از این نمی دانستی کتاب و ایمان چیست»، پرسیدم که مقصود از روح در این آیه چیست؟ حضرت فرمودند: «روح، آفریده ای از آفریدگان خداوند و بزرگتر از جبرئیل و میکائیل است و همیشه با رسول خدا (ص) بود و او را از وقایع آگاه و به راه راست هدایت می کرد. آن روح پس از پیامبر با ائمه (ع) همراه است». ۴۵

رهبری و ولایت

روایتی در کتاب کافی با دو سند از ابی اسحاق نحوی روایت شده که وی گفت: بر حضرت صادق (ع) وارد شدم و شنیدم که می فرمودند: «خداوند پیامبرش را با محبت خویش پیروراند، و لذا فرموده اند: «وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ» [القلم، ۴/۶۸]؛ «و در حقیقت تو به نیکو خلقی عظیم آراسته ای». سپس رهبری و ولایت را به او تفویض کرد و فرموده اند: «وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» [الحشر، ۷/۵۹]؛ «و شما آنچه رسول خداوند دستور دهد، بگیرید و هرچه نهی کند واگذارید».

و نیز فرموده است: «مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ...» [النساء، ۸۰/۴]؛ «کسی که از پیامبر (ص) اطاعت کند از خداوند اطاعت کرده است».

سپس حضرت صادق (ع) فرمودند: «پس از آن، حضرت رسول (ص) بین اختیار را به علی (ع) تفویض کرد و او را امامتدار خود قرار داد. شما تسلیم ولایت علی (ع) شدید ولی دیگر مردم، امامت علی (ع) را انکار کردند و سوگند به خدا اگر سخن بگویند تا زمانی که ما سخن می گوئیم و سکوت کنید تا وقتی که ما سکوت اختیار کردیم، بی گمان شما را دوست خواهیم داشت. ما واسطه بین شما و خداوند هستیم و خداوند برای هیچ کس در مخالفت با امامت ما، خیری قرار نداده است». ۴۶

رجعت

سلیمان دیلمی گوید: از حضرت صادق (ع) درباره تفسیر آیه: «إِذْ جَعَلْنَا فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلْنَاكُمْ مَلُوكًا» [المائدة، ۲۰/۵]؛ «موسی به قوم خود گفت: «ای قوم نعمت خدا را به یاد آورید آن گاه که در میان شما پیامبرانی فرستاد و شما را پادشاهی داد». پرسیدم؟ حضرت فرمودند: «مقصود از انبیاء، حضرت محمد (ص)، ابراهیم، اسماعیل و خاندان ایشان است و مقصود از ملوک ائمه هستند». عرض کردم خداوند چه ملکی به شما بخشید؟ حضرت فرمودند: «خداوند ملک بهشت

و ملک کره [رجعت] را به ما بخشیده است» . ۴۷

حضرت صادق (ع) درباره تفسیر آیه کریمه: «وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا» [النمل، ۲۷/۸۳]؛ «به خاطر بیاور روزی را که ما از هر امتی گروهی را از کسانی که آیات ما را تکذیب می کردند، محشور می کنیم». فرمودند: «همه مؤمنانی که کشته می شوند، بزودی به دنیا باز خواهند گشت و به زندگی ادامه می دهند تا به مرگ طبیعی بمیرند و همه مؤمنانی که به مرگ طبیعی می میرند، بزودی به دنیا باز می گردند تا کشته شوند». ۴۸

حضرت صادق (ع) فرمودند: «اولین کسی که به دنیا باز می گردد حسین بن علی (ع) است و با شوکت به زندگی ادامه می دهد تا این که از زیادی سن، ابروان وی چشمانش را بپوشاند» و نیز در تفسیر آیه: «إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَيَّ مَعَادًا» [القصص، ۲۸/۸۵]؛ «آن کس که احکام قرآن را بر تو فرض کرد تو را به جایگاهت باز می گرداند». فرمودند: «پیامبر شما به سوی شما باز خواهد گشت». ۴۹

نتیجه گیری

بی تردید قرآن کریم، کلام آسمانی و وحیانی است و اگر انسان بخواهد کلام خدا را بخواند و یا گوش دهد باید تنها سراغ قرآن برود و از سوی دیگر تنها معجزه ماندگار الهی و حجت خداوند به شمار می آید. به همین دلیل، آشنایی و بهره مندی کامل و همه جانبه از این کتاب آسمانی در تمامی عرصه های زندگی نیازمند تفسیر و تبیین از سوی قرآن شناسان است. از این رو پیامبر اسلام (ص) که خود امین وحی و مفسر اصلی آن به شمار می آید هنگام عزم رحیل در مناسبت های مختلف با بیانات گوناگون - از جمله حدیث ثقلین - اهل بیت (ع) را هم عدل قرآن و به عنوان دو گوهر گرانبها در میان امت مسلمان معرفی کرد. قرآن بدون عترت و عترت بدون قرآن نمی تواند به غرض و فلسفه وجودی خود دست یازد. ارتباط میان عترت و قرآن دو سویه است، از طرفی قرآن اهل بیت (ع) را والاترین انسان ها معرفی می کند و از سویی آگاه ترین انسان ها به معارف و حقایق قرآن، اهل بیت (ع) می باشند. در این مقاله بخش های مختلفی از سخنان امام صادق (ع) که به توصیف قرآن پرداخته است، مورد بررسی قرار گرفته است.

١. با اختران تابناک ولایت شرح زیارت جامعه «ترجمه سلطانی گلشیخی» .
٢. الإرشاد/ ٢٧١، إعلام الوری/ ٢٧٧
٣. المعتبر فی شرح المختصر/ ٥.
٤. بحار الأنوار، ٥٣/ ٣٩- ٥٠.
٥. همان .
٦. الكافي، ١/ ٢١٩
٧. معانی الأخبار/ ٣٢
٨. الكافي، ١/ ١٩٤ و ١٩٦
٩. همان/ ١٩٣
١٠. همان/ ١٩٠
١١. تفسیر برهان، ٤/ ٤٥٥-٤٥٦
١٢. الكافي، ٢/ ١٦
١٣. همان، ١/ ٢٠٦
١٤. همان/ ١٩٥
١٥. همان/ ٢١٥
١٦. اعتقادات الإمامية «للصدوق»/ ١٠٠
١٧. تفسیر برهان، ٤/ ٤٩
١٨. نور الثقلین، ٣/ ٦٠
١٩. الكافي، ١/ ٢٦٧-٢٧٧
٢٠. همان/ ٢٥٥
٢١. همان .
٢٢. همان/ ٢٧٣-٢٧٤
٢٣. همان/ ٢١٦
٢٤. همان/ ٢٣١-٢٣٢
٢٥. همان/ ٢١٠
٢٦. همان/ ١٨٦
٢٧. همان/ ١٩١
٢٨. همان/ ١٩٢-١٩١
٢٩. همان، ٢/ ٤٩٩
٣٠. همان، ١/ ١٨١
٣١. مجمع البيان، ١٠/ ٥٣٥
٣٢. الكافي، ١/ ٢١٧
٣٣. همان .
٣٤. بحار الأنوار، ٨/ ١٠
٣٥. الكافي، ١/ ٢٥٧
٣٦. همان/ ٢٢٩
٣٧. همان/ ٢١٣
٣٨. همان .
٣٩. همان/ ١٨١-١٨٣
٤٠. همان/ ١٨٧
٤١. تفسیر علی بن ابراهیم قمی ١/ ٣
٤٢. بصائر الدرجات، ٤/ ١٩٦
٤٣. الكافي، ١/ ٢٧٣-٢٧٤
٤٤. همان .
٤٥. همان/ ٢٧٣
٤٦. همان/ ٢٦٥
٤٧. بحار الأنوار، ٥٣/ ٣٩- ٥٠
٤٨. همان .
٤٩. با اختران تابناک ولایت شرح زیارت جامعه، ترجمه سلطانی گلشیخی به نقل از بحار الأنوار، ٥٣/ ٣٩- ٥٠